

Jul igjen

//

//]]]]> //]]>

Jula er urbildet på rituelle gjentakelser, men også begivenheten som snur alt på hodet.

Av Per Anders Aas

Jula er likhetens høytid, dvs. etterlikningens høytid. Den klassiske julereplikken er «Same procedure as last year?» Og likheten bunner i minner og forventninger. Det *må* være slik det alltid har vært – med barndommens jul som ur-jula. For jul er å gjenskape minnet om jula. Minnene og forventningene omfavner hverandre og koloniserer det lille øyeblikket som faktisk *er* jula.

Likheten

Det er som dr. Holmen i Sigurd Hoels roman *Fjorten dager før frostnettene*, som feirer førtiårsdagen (da det kan begynne å bikke og bli mer minner enn forventninger) med middag på Continental. Han jobber seg gjennom rettene og filosoferer over hvor mye av vår nytelse som er *ekte* nytelse og hvor mye som bare er gjentakelse. Torsken, kyllingen, årgangsvinen blir saumfart; ikke mye slipper gjennom – men «persillen, den var nå god».

Et persilleblad – ganske tynt som motvekt mot all verdens etterlikning.

Når jula trues, er det likheten som trues. De gamle julefortellingene handler om en mangel som setter gjentakelsen i fare: et manglende menneske, manglende penger til gaver og mat. Men mangelen overvinnes. Den ultimate jul i stuen er sønnen som kommer hjem fra Amerika og drukner de to gamle i goder: «Så ble det jul allikevel.» «Så ble det jul i år også.»

Og siden jula er så avhengig av gjentakelsen, blir den sårbar for forandringer. Særlig hvor noen er borte som alltid pleide å være der. Jula blir en smertefull påminnelse om at noen forandringer er ubønnhørlige, at det er grenser for vår mulighet til å gjenskape og etterlikne.

Renheten

Jula har ikke endringskompetanse. Det som avviker fra minner og forventinger, må bekjempes for at gjentakelsen skal skje fyllest. Jula sliter med integrering, med å ta inn det som ikke er likt seg.

Derfor er jula også renhetens høytid. Det *må* bare være rent til jul; det er et av de få feltene hvor ære og skam stadig betyr noe. Man bør ha mye å kompensere med hvis man har det grisete hjemme på julaften. Hanna Winsnes skrev i et folkeopplysningsblad for 160 år siden at det gjerne må være skrint til jul rundt i stuene, med mangel på mat og andre ting – bare det er *rent*, et lys og en ren duk på bordet er nok.

Jula har liten toleranse for ulikhet og urenhet. Men det fins også julefortellinger der trusselen ikke overvinnes, men integreres. Det er *If you can't beat it, join it*-fortellinger av typen «Første jul i et fremmed land», der man først er redd for hvordan det skal gå – men så får jula tilført noe nytt som gjør den spesiell. De faste rekvisittene mangler, men noe kommer inn i stedet, og man husker siden nettopp denne jula som minneverdig.

Og da nærmer vi oss noe.

Karnevalet

//]]]]> //]]>

For jula er ikke bare likhetens og renhetens høytid; den er også tida da alt blir snudd rundt. Før snudde vi på skillingen til jul, nå snur vi på bankkortet (chipen mot oss eller fra oss). Men det er framfor alt tida da *so/a* snur. Det er opphavet til den gamle midtvintersfesten, som feirer forandringen. Det er tida for krise og nyskaping. Det er i vinterhalvåret vi har tradisjon for fester som snur rundt på alt.

I middelalderen feiret man noen steder i Europa en såkalt *dårenes fest*, et bakvendtland der den alminnelige orden ble snudd på hodet. Det var en fest der prestene kunne holde narremesser og tøyse med de hellige ritualene, der man kunne ta på masker og bli en annen, der en korgutt kunne få rollen som narrebiskop og en fattig bonde bli opphøyd til konge for en dag. Festen ble aldri særlig populær hos de kirkelige autoritetene, og den forsvant da også utover på 1600-tallet, men levde videre i blekere utgaver i nyttårs- og karnevalsfeiringer.¹

Det er altså tider da man kan sette en maske på pappa og peke: *der er nissen*, sette en krone på en fattiggutt og peke: *der er kongen*, like bakvendt som å pakke inn en baby og legge den ned i et mattrau for dyr og peke: *der er Gud!*

Jula, som har slik frykt for alternativer, har samtidig en fortelling om alternativer. At tingenes orden ikke er absolutt. Julefortellingen – med et grandiøst forventningsbrudd, med et hjelpeløst utlevert spedbarn som Gud, som ender sitt liv like hjelpeløst utlevert og deler skjebne med de skeive, de ulike og u-rene, like inn i døden – den er også en påstand om at maktens orden ikke er den endegyldige, og en trigger til å snu ting på hodet.

Krybben

En postmoderne filosof som Jean-François Lyotard, som ikke feirer de store fortellingene, spør et sted hva som er det ekte menneskelige. Han løfter fram spedbarnet, som verken kan snakke eller stå oppreist: «The child is eminently the human because its distress heralds and promises things possible».² Det er i mangelen mulighetene ligger.

Jula feirer forandringen, eller håpet om forandring, igjen og igjen og igjen – i innbitt tross mot alt som er likt og låst.

Rett før denne jula har vi sett dramaserien «Tørk aldri tårer uten hansker», etter Jonas Gardells bøker om unge homofile i Stockholm som rammes av AIDS. Serien er sublim.

Jula er et ledemotiv, jula som gjentas fra den første kjærligheten og til sist inn i døden; jula som splitter og samler, som snus på hodet, som omfavnes av de urene. Vi ser også en hjerteskjærende utstøtelse av det som ikke er likt, av det avvikende – som i scenen der de rettroende foreldrene

holder et narre-gravøl over sønnen sin med blomster og bløtkake, før de etter reglene må forlate ham for resten av livet.

Men homsene tar til seg kitsch-bildet av paradiset, og bibelteksten om at Gud skal tørke bort hver tåre og døden skal ikke være mer. Og en av de utstøtte – han som elsket mest, som har tatt navnet Paul – bruker paradisebildet til å iscenesette sin egen begravelse som et fantastisk skeivt *ja til livet*-tablå, der liket er omgitt av løve og lam, en hærskere av sangere, dragshow og dansende engler.

Mannen i kista. Barnet i krybben.

Jonas Gardell, komiker og homse, ble utnevnt til æresdoktor i teologi ved det tradisjonsrike (gjentakelsesrike) universitetet i Lund i 2008. Begrunnelsen var blant annet forfatterskapets «fokus på marginaliserade människor i utanförskap, som genomsyras av försvar för mänsklig värdighet...». Flere akademikere raste, fant ham ikke rett kvalifisert.

Noe var ikke likt seg lenger. Det fins håp.

-

¹ Om middelalderfesten og teologisk opp-ned-tenkning, se Harvey Cox: *The Feast of Fools. A Theological Essay on Festivity and Fantasy* (1969).

² Jean-François Lyotard: *The Inhuman. Reflections on Time* (1991). Sitert etter Tony Davies: *Humanism* (2008), s. 145.